

KANTWERKSTERS VIEREN, ZINGEN EN DANSEN

Greta Van Goethem

Patroonheiligen speelden in de vroegere samenleving een belangrijke rol, niet zozeer om te vereren, of om gunsten af te smeken, maar vooral omdat de jaarlijkse vieringen op welbepaalde dagen, de gelegenheid boden de dagelijkse sleur te onderbreken, te vieren, te zingen en te dansen. Zo ook de kantwerksters, de vele duizenden 'spellewerksters'. Dat is nu gedaan en vergeten, totaal vergeten. Enkele getuigenissen bleven bewaard in bijna onvindbaar geworden drukwerken. Zo is er het hoofdstukje '26 juli: Spellewerkstersmesdag' in de verzameling door Pol Heyns samengebracht onder de titel Antieke Kalenderprenten, Keurreeks van het Davidsfonds nr 34, 1945., 129 - 145. dat we hieronder in verkorte en licht bewerkte vorm overnemen. Radio-pionier Pol Heyns (1906-1960) was in de late jaren dertig van de vorige eeuw bij ons de allereerste verzamelaar van volksliederen die 'de boer optrok' met opnameapparatuur. In 1941 bundelde hij een bloemlezing van zijn vondsten in de verzameling 'Volksliederen'.

Een bewerking door Wim Bosmans verscheen in 2007 bij Uitgeverij Peeters, Leuven onder de titel Pol Heyns en het volkslied.

53

Sint Anna, 26 juli, spellewerkstersmesdag

Sint-Anna, die vereerd werd als de moeder van Onze Lieve Vrouw, kreeg in 1584 als patroondag 26 juli toegewezen. Ze werd ondermeer patroonheilige van de naaisters en de kleermakers, de breisters en de lijndraaiers, de touwslagers en de bezemmakers, de borduursters en vooral ... vooral de kantwerksters, de 'spellewerksters'. Een liedje daaraan gewijd, gaat als volgt.

Wij hebben ons kussen in 't kasken gesteken,
houtjes en spellen en heel den boetiek.
W'en zullen dees weke van geen werken meer spreke,
Boerave zeven is onze muziek,
Tralala, la, falderalier.

We hebben ons mutsje doen optooien,
ons kapje naar de mode gezet.
Wij dragen ons kleedje van voren in plooiën,
Wij zullen dansen, proper en net.
Tralala, la, falderalier.

En als mijn moeder zal komen vragen:
Dochter en doen je voetjes geen zeer?
Wel moeder, zou ik durven klagen.
Morgen dans ik nog veel meer.
Tralala, la, falderalier.

Maar schone liedjes duren niet lang:

Sint-Annadag is deurel
Ik ben mijn geldetje kwijt.
Nu zit ik hier te treuren met kleinen appetijt.
'k en heb geen zin van werken,
't Werken doet mij pijn.
'k Wilde dat 't hele dagen
Sint Anna mochte zijn.

De schoolvrouw komt te vragen,
Wel duivel, hebt gij geen zin?
Een perkment in acht dagen
Is dat geen schoon gewin?
Mijn kussen aan de galgen
Mijn houtjes aan perlorijn!
'k Wilde dat 't hele dagen
Sint-Anna mochte zijn!

Onze Lieve Vrouw ter Sneeuw

Was het op de meeste plaatsen Sint Anna, hier en daar wordt ook Onze Lieve Vrouw ter Sneeuw op vijf augustus gevierd. Zo bijvoorbeeld in Turnhout, waar dien dag heel wat prettigs te gebeuren stond:

Den dag is nu al aangekomen,
den dag van Ons Lief Vrouw ter Sneeuw.
Hoe zullen wij dezen dag nu vieren?
Den dag dat wij nu feest genieten!
Het is maar voor de jonge jeugd,
de feest die wij nu vieren.
Dan roepen wij met een blij gemoed,
dan gaan wij naar den Doolhof toel

De jonge kantwerksters maakten op die dag in Turnhout, zo weet Pol Heyns, samen met hun meesteressen, een uitstapje naar den Doolhof, naar de Vrat, naar Oosthoven of Kruisberg. Ze liepen verkleed en droegen een versierde boog mee, een praalboog waaraan een levensgrote pop hing, verkleed als

kantwerkster, met schort, muts en kantkussen. De hele dag door sleurden ze deze pop mee als symbool van hun vreugde om ze tegen de avond te verbranden al zingend, joelend en lawaaiend.

Sint Gregorius wordt er ook bijgehaald

Naast Onze Lieve Vrouw ter Sneeuw kennen de kantwerksters ook nog Sint Gregorius als patroon. Die vieren ze, zoals bijvoorbeeld in Geeraardsbergen, op 9 mei.

Sinte Gregoreken van plaisance,
sernibleu, wat zullen wij dansen!
Wij en vieren maar éénen dag!
Vivan Sinte Gregorekens dag!

's Morgens werd er in de kerk een dikke waskaars geofferd en na den dienst werd de Oudenberg beklommen, waar 'In 't Hemelrijk' halfronde matten-taarten, 'schietspoelen', verorberd werden bij een teug lekker Leuvens bier. 's Avonds werd er gedanst in de 'Glazen Wieg' op de muziek van een viool, een trompet en een harmonica.

Zo dansen wij ajoepkens, ajoepkens, ajoepkens,
zo dansen wij ajoepkens, ajoepkens!

Er werd gedanst tot er barsten in het plafond kwamen en men in de herbergzaal een kloeke pilaar onder de dansvloer moest schuiven. Als kantwerksters op schok zijn, weet men wel waar men begint, doch niet waar men eindigt. Aan alles komt nochtans een eind, ook aan een Sint-Gregorekensdag. Sinte Gregoreken is vertrokken, op zijn kousen en op zijn sokken. Wij en vieren maar éénen dag!
Vivan Sinte Gregorekens dag!

Een stichtelijk gebedje tot slot

We eindigen met een letterlijke overname in de oude spelling en de antieke taal van Pol Heyns: Sint Gregorius, Onze Lieve Vrouw ter Sneeuw, Sinte Anna, behoedt gijlie, alle drie, astublieft, ons schoon Vlaamsch spellewerk! Het heeft uw bescherming zeer, zeer noodig! In tijden als de onze, nuchter en machinaal, is het buitengewoon moeilijk een oud, gedegen handwerk in eere te houden. Maar ons Vlaamsch kantwerk verdient het, hoor! Wij zouden beter andere prullen kunnen missen.

KANTWERKSTERS ZINGEN

LOFLIED OP DE MEESTERESSEN

Vivat, vivat onze meesteressen,
zij hebben zooveel voor ons gedaan,
ze hebben ons slagskes leeren maken, en onze handekes laten gaan.

En zullen wij dan eens schoon palleeren,
en onze geldekes daaraan geven?
Als wij den druk der scholen zien,
als wij de feest van de werksters zien?

Engelsen grond willen wij niet werken,
dat is voor ons veel te gemeen,
dat is maar goed voor kleine kinderen,
die eerst op 't werk gekomen zijn...

Wij kunnen allerhande kanten werken,
zowel ijsgrond als halve slag,
en daar een bloemeken in zetten,
zowel een roosken als eenen tak...
Wij hebben den naam dat wij zijn lui werksters,
wel, lieve vrienden, het is niet waar,
en komt dan 's Zaterdags eens kijken,
of dat er een zonder cent zal gaan...

In dit liedje is er sprake van verschillende kantsorten. Allereerst van 'Engelse grond' of 'enkelen slag', dit is een kant met geruite grond in dikke draad en grove traliën, kinderwerk en helemaal niet mooi. 'Ijsgrond' is fijn ragwerk, met fijne traliën en versierende motieven, heerlijk en kunstig als een winterse rijp op een bevroren ruit. Ten slotte was er 'halve slag': kantwerk, gelijkend op den ijsgrond, maar met minder getwijnde randen.

Uit: Heyns, P. (1945), Antieke kalenderprenten, Davidsfonds, Leuven, p. 142 -143.

KANTWERKSTERSKLACHT

Komt, vrouwkes, wilt bemerken,
en hoe ik van mijnen man
op een kussen moet spellewerken,
anders krijg ik er van
En daar mag niets mankeren,
twee elletjes zijn mij besteld
van 't bladje op en neder,
of hij trommelt op mijn vel.

Maar ik haaste mij, ik haaste mij
opdat het er niet op en zou zijn!
(bis)

Moet ik wassen deur de weke
daarvoor en krijg ik genen afslag,
ja, ik moet er mijn licht maar opsteken
en werken heel den nacht.
Komt hij mij te betrapen
dat ik, al was 't maar een half kwartier,
Op mijne stoel durf slapen,
och, dan krijg ik een plak of vier.

Maar ik haaste mij, ik haaste mij
opdat het er niet op en zou zijn!
(bis)

Melodie: Auf Flügeln des Gesanges

Uit: Heins, P. (1945), Antieke kalenderprenten, Davidsfonds, Leuven, p.140.